

RESEARCH ARTICLE

J Res Vet Med. 2023; 42 (2) 76-89

DOI:10.30782/jrv.1310947

Türkiye’de Ruminant Alanında Çalışan Veteriner Hekimlerin Mesleki Uygulamalarının Değerlendirilmesi – I

Hasan BATMAZ ^{*1}, Onur TOPAL ², Hakan ÜSTÜNER ³

1 Bursa Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi, İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Görükle Kampüsü 16059 Bursa, Türkiye

2 Bursa Uludağ Üniversitesi Karacabey Meslek Yüksekokulu Veterinerlik Bölümü,

Laborant ve Veteriner Sağlık Programı Karacabey, Türkiye

3 Bursa Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Zootekni Anabilim Dalı, Görükle Kampüsü 16059 Bursa, Türkiye

Received 07-06-2023 Accepted 10-10-2023

Özet

Bu anket çalışması ile Türkiye’de ruminant sağlığı alanında çalışan veteriner hekimlerin mesleki uygulamalarının ve sahada karşılaşılan problemlerin ortaya konması amaçlanmıştır. E-posta ile gönderilen ve 34 sorudan oluşan ankete 7 farklı coğrafi bölgedeki 56 ilden toplam 326 veteriner hekim katılmıştır. Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildikten sonra veriler; veteriner hekimlerin çalışma şekline göre 3 grup, yaşlarına göre 4 grup ve bölgelerine göre 3 grupta ele alınmıştır. Ankete katılan veteriner hekimlerin mezun olduktan sonra %54,32’si ilk 6 ay içerisinde kalıcı olarak işe başlamışlardır. Mesleğe yeni başladıklarında en zorlandıkları alanlar şirurjikal operasyonlar (%32,50) ve hayvan besleme (%31,88) olmuştur. Çiftliklerde çalışan hekimlerin kendilerini en zayıf hissettikleri alan olarak hayvan besleme (%60,77) ön plana çıkmıştır. Meslek içi eğitim, kongre vb. etkinliklere %36,31’in nadir katıldığı, hatta %65,02’sinin yeni literatür ve kaynakları takip etmekten uzak olduğu görülmüştür. Veteriner hekimlerin sığırlarda gebelik muayenesinde %54,77’sinin ultrasonu sık kullandığı, %24,92’sinin ise hiç kullanmadığı gözlenmiştir. Sığırcılıkta en sık karşılaşılan problemler beslenme ve metabolizma hastalıkları (%32,31) ve buzağı hastalıkları (%26,77) olmuştur. Koyun keçi sağlığında ise kuzu-oğlak ölümleri (%51,12), abortlar (%21,73), enfeksiyon hastalıklar (%13,42) ve paraziter hastalıklar (%11,50) öne çıkmıştır. Hekimler bölgelerinde ilk bir aydaki buzağı ölüm oranlarının en çok %6-10 arasında değiştiğini ve kuzu-oğlaklardaki ölüm oranının %10’un üzerinde olduğunu belirtmişlerdir. Sonuç olarak veteriner fakültelerinde el becerisine dayalı klinik uygulamalara ve ruminantların beslenmesi konularına önem verilmesi gerektiği, mezuniyet sonrası da mesleki eğitim ve yeni kaynakların takibine ihtiyaç duyulduğu, koruyucu hekimliğe önem verilmesi gerektiği önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Ruminant, Veteriner hekim, Mesleki uygulamalar

Evaluation of the Professional Practices of Veterinarians Working in the Ruminant Field in Türkiye - I

Abstract

In this survey study, it is aimed to reveal the professional practices of veterinarians working in the field of ruminant health in Türkiye and the problems encountered in the field. A total of 326 veterinarians from 56 provinces in 7 different geographical regions participated in the survey, which was sent by e-mail and consisted of 34 questions. Subsequently, after a comprehensive evaluation of the study’s findings, the data were categorized into three groups based on the veterinarians’ modes of operation, four groups according to their age, and three groups corresponding to their geographical regions. Notably, 54.32% of the participating veterinarians embarked on permanent employment within the initial six months following their graduation. They notably identified surgical procedures (32.50%) and animal nutrition (31.88%) as the most challenging aspects at the onset of their careers. Furthermore, when focusing on veterinarians working in farm settings, animal nutrition (60.77%) emerged as the area where they felt most lacking. It has been observed that 36.31% rarely attend events such as vocational training, congresses, etc., and even 65.02% are far from following new literature and resources. Additionally, it was observed that 54.77% of veterinarians frequently employed ultrasound in cattle pregnancy examinations, with 24.92% never utilizing this method. The most common problems in cattle breeding were nutritional and metabolic diseases (32.31%) and calf diseases (26.77%). Lamb and kid deaths (51.12%), abortions (21.73%), infectious diseases (13.42%) and parasitic diseases (11.50%) were prominent in sheep and goat health. Veterinarians reported that the calf mortality rate in their respective regions typically ranged between 6% to 10% during the first month, whereas lamb and kid mortality rates exceeded 10%. As a result, it can be suggested that importance should be given to manual skill-based clinical practices and ruminant nutrition in veterinary faculties, there is a need for professional training and follow-up of new resources after graduation, preventive medicine should be given importance.

Key Words: Ruminant, Veterinarian, Professional practices

* Corresponding author: Prof. Dr. Hasan BATMAZ, Tel: (+90 224) 294 08 06, Fax: (+90 224) 294 12 02, e-mail: hbatmaz@uludag.edu.tr, Avesis : <https://avesis.uludag.edu.tr/hbatmaz>

Giriş

Veteriner hekimlerin hizmet verdiği alanların en başında sığır, koyun ve keçi (ruminant) sağlığı gelmektedir. Bu alanda çalışan veteriner hekimlerin sayıları her geçen yıl artmakta ve beraberinde çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Ruminant sağlığı alanında çalışan hekimler özel klinik hekimi, çiftlik hekimi veya özel kliniği olup çiftliklere de hizmet verme şeklinde görev yapmaktadırlar. Bu veteriner hekimlerin büyük çoğunluğu sığırcılık alanında çalışırken bir kısmı da koyun keçi alanında ve bazıları da beraberinde kedi-köpek gibi küçük hayvanlarla ve atlarla uğraşmaktadır¹. Ruminant alanında görev yapan veteriner hekimler daha önceki yıllarda ağırlıklı olarak hasta hayvanların tedavileri ile uğraşırken, son yıllarda tedavi hekimliği ile birlikte hayvan besleme, koruyucu hekimlik ve sürü sağlığı ve yönetimi konuları ile ilgilenmektedirler².

Ülkemizde veteriner hekimliğin sorunları yapılan mesleki toplantılarda zaman zaman dile getirilmekte olup, 2002, 2010 ve 2018 yıllarında yapılan Türk Veteriner Hekimliği Kurultaylarında kapsamlı olarak ortaya konmuştur. Ancak kurultayda ortaya konan sonuçlar veteriner hekimliğin bütün alanları ile ilgili ve daha çok mevzuata yönelik konulardır³⁻⁶. Bunun dışında Türkiye’de değişik araştırmacılar tarafından öğrencilere yönelik eğitim^{7,8}, hasta sahiplerine yönelik memnuniyet anketleri, veteriner hekimlerle ilgili durum tespiti, sorunlar ve beklentilerle ilgili anketler yapılmıştır^{9,10}. Bu amaçla Özen ve ark.¹¹ tarafından yapılan çalışmada 398’i kamu çalışanı, 377’si ise özel sektör çalışanı toplam 771 veteriner hekime yönelik bir anket değerlendirilmiştir, ancak özel sektör çalışanları içerisinde ruminant alanında çalışan veteriner hekimleri kapsayan ayrı bir değerlendirme yapılmamıştır. Kamuda çalışan veteriner hekimlere yönelik olarak düzenlenmiş bir başka anket çalışması¹² ile Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki veteriner hekimlerin yaşam memnuniyetlerinin değerlendirildiği bir çalışma bulunmaktadır¹³. Yine Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde özellikle ruminant alanında çalışan 42 veteriner hekime yönelik olarak çok sınırlı bir anket çalışması yapılmıştır¹⁴. Başka bir anket çalışmasında da klinik veteriner hekimliği uygulamalarında karşılaşılan deontolojik-etik sorunlar ele alınmıştır¹⁵. Bununla birlikte Veteriner İlaç Sanayi Derneği (VİSAD) tarafından 2005 yılında daha çok ruminant alanında çalışan veteriner hekimlere yönelik anket çalışması bulunmaktadır¹.

Türkiye’de ruminant sağlığı alanında birçok sorun bulunmakta ve bu sorunların azaltılması için başlıca; ruminantların sürdürülebilir biçimde karlı olarak yetiştirilmesi ve sağlıklı beslenerek verimli olmaları, hastalıklara yakalan-

madan üretim zincirine girmeleri ve bunlardan doğacak yavruların bu alandaki hayvancılığı sürdürebilmeleri, hasta olanların ise uygun tedavi edilip ölümlerin azaltılmasıyla ekonomik kayıpların önlenmesi gelmektedir. Dolayısıyla belirtilen bu konular ve sorunlar görev yapan veteriner hekimleri etkilemektedir. Bu sorunlar son yıllarda daha da artmış ve farklı boyutlar kazanmıştır¹⁶. Bu anket çalışması ile ruminant sağlığı alanında görev yapan veteriner hekimlerin genel ve eğitim bilgileri, veteriner hekimlik uygulamaları, sahadaki sorunlar konusundaki görüşlerinin alınmasıyla ortaya önemli verilerin konulması amaçlanmıştır.

Materyal Metod

Anket soruları ruminant alanında çalışan veteriner hekimlere yönelik hazırlanmış ve sadece bu alanda çalışan veteriner hekimlerin ankete katılması amaçlanarak, anket ön bilgilendirme yazısında bu konudan bahsedilmiştir. İletişim adresleri Tarım ve Orman Bakanlığı resmi internet sitesinde açıkça belirtilmiş olan ve ulaşılabilen Türkiye’deki Veteriner Klinikleri listesinden¹⁷, mail adresi bilgileri bulunan ruminant alanında ve çiftliklerde çalışan toplam 1262 veteriner hekime gönüllülük esasına dayalı olarak bu anketi çevrimiçi olarak doldurmaları istenmiştir.

Anket 01 Haziran - 30 Temmuz 2022 tarihleri arasında yapılmıştır. Gönderilen ankete ruminant sağlığı alanında çalışan 7 farklı coğrafi bölgedeki 56 ilden toplam 326 veteriner hekim katılmıştır. Anketin cevaplanma oranı %25,83 olmuştur. Bu veteriner hekimlerin 2’si KKTC Yakınoğu Üniversitesi Veteriner Fakültesi, diğerleri Türkiye’nin 20 farklı Veteriner Fakültesi mezunlarından oluşmuştur. Kendilerine genel bilgiler ve mesleki uygulamalar alanında toplam 34 soru sorulmuştur.

Anket gönderilirken ruminant alanında çalışanan veteriner hekimler hakkında ülke genelinde bir veri elde edilmesi amaçlanmış, belirli bir bölge veya yaş grubu hedef alınmamıştır. Ancak verilerde ön değerlendirme yapıldığında ankete katılan veteriner hekimlerin 202 (%61,96)’si özel klinik, 56 (%17,17)’si çiftlik ve 74 (%22,69)’ü özel klinik ile birlikte çiftlikte çalışanlarından oluşmuştur. Veteriner hekimlerin 82 (%25,15)’si 30 yaş altı, 122 (%37,42)’si 31-40 yaş, 73 (%22,39)’ü 41-50 yaş ve 49 (%15,03)’ü 50 yaş üzeri olmuştur. Yine veteriner hekimlerin 137 (%42,04)’si Batı Anadolu, 114 (%34,96)’ü Orta Anadolu ve 75 (%23,00)’i Doğu Anadolu’dan katılmıştır. Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildikten sonra veriler; çalışma şekline göre 3 grup, yaşlarına göre 4 grup ve bölgelerine göre 3 grupta ele alınmıştır.

Anket sorularına verilen cevapların istatistiklerinin hesap-

lanmasında Microsoft Excel ve SPSS28 programları kullanılmıştır. Alt gruplar arasındaki fark SPSS28 programında p anlamlılık değeri 0.05 alınarak Ki-kare, Fisher Exact ve Fisher-Freeman-Halton test ile değerlendirilmiştir.

Bu çalışma üniversitenin Sağlık Bilimleri Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 27.04.2022 tarihinde 2022-04 sayılı kararla etik açıdan uygun bulunmuştur.

Tablo 1: Genel ve eğitim bilgileri ile ilgili değerlendirmeler

1-Aileniz hangi alanda çalışıyordu?	n	%	6-Yeni mezun olduğunuzda mesleğinizle ilgili olarak hangi beklentiler içindeydiniz?	n	%
	322			323	
a-Memur	74	22,98	a-Kendi kliniğimi açmak	246	76,16
b-İşçi	45	13,98	b-Çiftlik hekimi olmak	33	10,22
c-Tarım ve Hayvancılık	120	37,27	c-Kariyer yapmak	39	12,07
d-Esnaflar-Ticaret	68	21,12	d-Para kazanarak iyi ekonomik koşullarda yaşamak	-	-
e-Diğer....	15	4,65	e-İlaç-yem sektöründe çalışmak	5	1,55
2-Ruminant sağlığı alanında çalıştığınız süre kaç yıldır?	326	%	7-Mezun olduktan sonra kalıcı işe başlamanız ne kadar zaman aldı?	324	%
a-<5 yıl	69	21,17	a-< 6 ay	176	54,32
b-5-10 yıl	77	23,62	b-6 ay - 1 yıl	60	18,52
c-11-15 yıl	57	17,48	c-1-2 yıl	50	15,43
d-16-20 yıl	44	13,50	d-2-3 yıl	18	5,56
e->20 yıl	77	24,23	e-> 3 yıl	20	6,17
3-Ruminant sağlığı alanındaki hizmet şekliniz?	324	%	8-Veteriner hekimlikle ilgili beklentileriniz ne oranda gerçekleşti?	325	%
a-Özel klinik	202	62,35	a-Tamamen gerçekleşti	35	10,77
b-Çiftlik veteriner hekimi	55	16,98	b-Oldukça gerçekleşti	60	18,46
c-%75 Özel klinik+ %25 Çiftliklere dışarıdan hizmet	43	13,27	c-Orta düzeyde gerçekleşti	128	39,38
d-%50 Özel klinik+ %50 Çiftliklere dışarıdan hizmet	10	3,09	d-Çok az gerçekleşti	63	19,38
e-%25 Özel klinik+ %75 Çiftliklere dışarıdan hizmet	14	4,31	e-Hiçbiri gerçekleşmedi	39	12,01
4-Veteriner hekimliği isteyerek mi seçtiniz?	326	%	9-Mesleğe yeni başladığınızda en zorlandığınız alan aşağıdakilerden hangisidir?	320	%
a-Evet isteyerek	266	81,60	a-İç Hastalıkları	53	16,56
b-Tesadüfen seçtim	51	15,64	b-Şirurjikal operasyonlar	104	32,50
c-İsteksiz seçtim	9	2,76	c-Doğum ve Jinekoloji	29	9,06
5-Veteriner hekimliğini seçerken hangi kriter belirleyici oldu?	319	%	d-Hayvan Besleme	102	31,88
a-Hayvanlarla ilgilenmeyi sevdiğim için	99	31,03	e-Diğer.....	32	10,00
b-Ailem hayvancılıkla uğraştığı için	44	13,79	10-Mesleğin ilk yıllarında fakültede öğrencilik döneminde keşke daha önem verseydim dediğiniz alan aşağıdakilerden hangisidir?	315	%
c-Bölgedeki veteriner hekimleri örnek aldığım için	34	10,66	a-Fizyopatoloji	56	17,78
d-Daha iyi ekonomik koşullar sağladığı için	27	8,49	b-İmmunoloji	9	2,86
e-İş garantisi olduğunu düşündüğümden	44	13,79	c-Hayvan Besleme	154	48,89
f-Başka birisinin öneri ve yönlendirmesiyle (aile, öğretmen vb)	57	17,86	d-Sürü Sağlığı	58	18,41
g-Diğer	14	4,38	e-Diğer.....	38	12,06

Bulgular

Ruminant sağlığı alanında çalışan veteriner hekimlerin genel ve eğitim bilgileri konusundaki verileri Tablo 1'de, veteriner hekimlik uygulamaları ile ilgili verileri Tablo 2'de ve diğer hayvan türlerinin sağlığı konusundaki hizmet vermeleri Tablo 3'te sunulmuştur. Ankete katılan veteriner hekimlerin çalışma gruplarına göre anlamlı farklılık olan sorulardaki karşılaştırmaları Tablo 4'te gösterilmiştir. Yine veteriner hekimlerin yaş gruplarına göre anlamlı farklılık olan soruların sonuçları Tablo 5'te ve Batı, Orta ve Doğu Anadolu Bölgelerine göre anlamlı farklılık olan soruların sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

11-Veteriner Fakültesindeki eğitiminiz sırasında çiftlik hayvanları hekimliğine yönelik yeterince uygulama yapıldığını düşünüyor musunuz?	n	%
	323	
a-Evet	95	29,41
b-Hayır	228	70,59

12-Meslekiçi eğitim-kongre vb katılım sıklığınız nedir?	n	%
	325	
a-Yılda 2 ve üzeri	66	20,31
b-Yılda 1	86	26,46
c-İki yılda 1	43	13,23
d-Üç yılda 1	12	3,69
e-Nadir	118	36,31
13-Mesleğiniz alanı ile ilgili yeni literatür ve kaynakları takip ediyor musunuz?	326	%
a-Sık olarak	59	18,10
b-Arasıra	55	16,88
c-Bazen	119	36,50
d-Seyrek	48	14,72
e-Çok nadir	45	13,80

Tablo 2: Veteriner hekimlik uygulamaları ile ilgili değerlendirmeler

1-Veteriner hekimlerin küçük aile sığır işletmelerinde daha çok hangi alanlarda hizmet vermesini isterdiniz?	n	%	6-Sığır pratiğinde en çok uğraştığınız alan hangisidir?	n	%
a-Klinik uygulamalar	66	20,25	a-Süt sığırı	102	31,29
b-Aşılama-biyogüvenlik	58	17,79	b-Besi sığırı	7	2,15
c-Hayvan besleme-yetiştirme	48	14,72	c-%75 süt sığırı+ %25 besi sığırı	148	45,40
d-Yetiştiriciyi bilinçlendirme	139	42,64	d-%50 süt sığırı+%50 besi sığırı	57	17,48
e-Diğer.....	15	4,60	e-%25 süt sığırı+%75 besi sığırı	12	3,68
2-Veteriner hekimlerin orta-büyük sığır işletmelerinde daha çok hangi alanlarda hizmet vermesini isterdiniz?	324	%	7- Klinisyen olarak en çok hangi büyüklükte sığır işletmelerine hizmet veriyorsunuz?	308	%
a-Klinik uygulamalar	35	10,80	a-<5	22	7,14
b-Aşılama-biyogüvenlik	99	30,56	b-6-10	48	15,58
c-Hayvan besleme-yetiştirme	57	17,59	c-11-30	102	33,12
d-Danışmanlık	66	20,37	d-30-100	73	23,70
e-Verimlilik-karlılık	57	17,59	e-100-300	63	20,46
e-Diğer.....	10	3,09	8-Hastalıkların tanısında gerekli olgularda pH kağıdı, idrar stripi, keton testi vb. testleri yaklaşık ne oranda kullanıyorsunuz?	324	%
3-Veteriner hekimlerin koyun-keçi işletmelerinde daha çok hangi alanlarda hizmet vermesini isterdiniz?	325	%	a-Sık	84	25,93
a-Klinik uygulamalar	26	8,00	b-Arasıra	65	20,06
b-Aşılama-biyogüvenlik	168	51,69	c-Seyrek	75	23,15
c-Hayvan besleme-yetiştirme	28	8,62	d-Nadir	46	14,20
d-Yetiştiriciyi bilinçlendirme	84	25,85	e-Hiç	54	16,66
e-Antiparaziter uygulama	9	2,76	9-Hastalıkların tanısında en çok destek aldığımız aşağıdakilerden hangisidir?	325	%
e-Diğer.....	10	3,08	a-Hızlı tanı test kitleri	87	26,77
4-Veteriner hekimliğin gelişmesi bakımından veteriner hekimlerin hangi alanda kendilerini geliştirmesini düşünürsünüz?	326	%	b-Laboratuvar tanısı	17	5,23
a-Meslek içi eğitim	100	30,67	c-Hızlı tanı test kitleri + laboratuvar tanısı	89	27,38
b-Halk sağlığının korunması	13	3,99	d-Pek kullanmıyorum	112	34,46
c-Laboratuvardan yararlanma	87	26,69	e-Hiçbiri	20	6,16
d-Hayvan besleme	19	5,83	10-Hastalıkların tanısında abdominal ultrason kullanma sıklığımız nedir?	325	%
e-Sürü sağlığı ve yönetimi	57	17,48	a-Sık	31	9,54
f-US vb. cihazlardan yararlanma	19	5,83	b-Arasıra	22	6,77
g-Diğer.....	31	9,51	c-Seyrek	28	8,62
5-En sık uğraştığınız hayvan türü hangisidir?	326	%	d-Nadir	51	15,69
a-Yaklaşık %100 sığır	79	24,23	e-Hiç	193	59,38
b-%75 sığır ve %25 koyun-keçi	169	51,84	11-Gebelik muayenesinde sığırlarda ultrason kullanma sıklığımız nedir?	325	%
c-%50 sığır ve %50 koyun-keçi	55	16,87	a-Sık	178	54,77
d-%25 sığır ve %75 koyun-keçi	22	6,75	b-Arasıra	33	10,15
e-Yaklaşık %100 koyun-keçi	1	0,31	c-Seyrek	30	9,24

d-Sadece koyun-keçide	3	0,92	dönemde buzağı ölüm oranı		
e-Hiç	81	24,92	nedir?		
12-Sığır kliniğinde/sağlığında en sık karşılaştığınız problem hangisidir?	325	%	a-≤%2	130	40,12
a-Buzağı hastalıkları	87	26,77	b-%3-5	129	39,81
b-Mastitis ve meme sağlığı	36	11,08	c-%6-10	46	14,20
c-Infertilite-abort	39	12,00	d-%11-15	12	3,70
d-Besleme ve metabolizma	105	32,31	e->%15	7	2,17
e-Enfeksiyon hastalıklar	39	12,00	17-Bulduğunuz çevrede ilk 2 aylık dönemde kuzu ve oğlaklarda ölüm oranı nedir?	309	%
f-Ayak hastalıkları	5	1,54	a-≤%5	57	18,45
g-(Diğer).....	14	4,30	b-%6-10	105	33,98
13-Bulduğunuz bölgede ilk 1 aylık dönemde buzağlarda ölüm oranı nedir?	324	%	c-%11-15	80	25,89
a-≤%5	76	23,46	d-%15-25	47	15,21
b-%6-10	104	32,10	e->%25	20	6,47
c-%11-15	80	24,69	18-Koyun-keçi sağlığında en çok karşılaştığınız problemler nelerdir?	313	%
d-%15-25	47	14,50	a-Kuzu-oğlak ölümleri	160	51,12
e->%25	17	5,25	b-Abortlar	68	21,73
14-Bulduğunuz bölgede ilk 6 aylık dönemde buzağı ölüm oranı nedir?	324	%	c-Paraziter hastalıklar	36	11,50
a-≤%2	45	13,89	d-Enfeksiyon hastalıklar	42	13,42
b-%3-5	120	37,04	e-Diğer.....	7	2,23
c-%6-10	78	24,07	19-Çiftliklerde kendinizi zayıf hissettiğiniz alan hangisidir?	311	%
d-%11-15	51	15,74	a-Medikal tedavi uygulamaları	17	5,46
e->%15	30	9,26	b-Şirurjikal operasyonlar	61	19,61
15-Sizin baktığınız hastalarda veya çalıştığınız çiftlikte ilk 1 aylık dönemde buzağı ölüm oranı nedir?	324	%	c-Hayvan besleme	189	60,77
a-≤%5	221	68,21	d-Sürü yönetimi	12	3,85
b-%6-10	70	21,60	e-Diğer.....	32	10,31
c-%11-15	20	6,17	20-Çiftlikte yaşadığımız en önemli sorun aşağıdakilerden hangisidir?	305	%
d-%15-25	8	2,48	a-Patronun veya yöneticinin müdahaleleri	86	28,20
e->%25	5	1,54	b-Ekonomik şartlar	114	37,38
16-Sizin baktığınız hastalarda veya çalıştığınız çiftlikte ilk 6 aylık	324	%	c-Çalışma saatlerinin çok olması	14	4,58
			d-Sosyal yaşamdan uzak olunması	56	18,36
			e-Danışman vb. kişilerin deontolojik olmayan davranışları	35	11,48

Tablo 3: Ruminant sağlığı alanında çalışan veteriner hekimlerin diğer hayvan türlerinin sağlığı konusunda hizmet vermeleri

Sığır ve koyun-keçi pratiği yaparken diğer hayvan türleri ile ilgili uğraşınız ne kadardır?

Türler	n	≥ %25	%20	%10	%1	Hiç
Kedi-Köpek	300	%27,00	%17,00	%32,33	%19,33	%4,34
At	228	%4,39	%2,19	%11,40	%57,89	%24,13
Deve	176	%1,14	%0,57	%1,70	%38,07	%58,52
Manda	209	%3,83	%2,87	%14,83	%44,02	%34,45
Diğer	176	%10,23	%9,09	%22,16	%47,16	%11,36

Tablo 4: Çalışma biçimlerine göre gruplar arasında farklılık gösteren soruların değerlendirilmesi

1-Mesleğe yeni başladığınızda en zorlandığınız alan aşağıdakilerden hangisidir?	n	Özel	n	Özel	n	Çiftlik
	181	Klinik	60	Klinik	47	%
		%		+ Çiftlik		
				%		
a-İç hastalıkları	38	20,99	9	15,00	6	12,77
b-Şirurjikal operasyonlar	68	37,57	24	40,00	12	25,53
c-Doğum ve jinekoloji	20	11,05	5	8,33	4	8,51
d-Hayvan besleme	55	30,39	22	36,67	25	53,19
e-Diğer.....	-	-	-	-	-	-
2-Meslek içi eğitim-kongre vb katılım sıklığınız nedir?	201	Özel	68	Özel	56	Çiftlik
		Klinik		Klinik		
		%		+ Çiftlik		
				%		
a-Yılda 2 ve üzeri	29	14,42 ^a	21	30,88 ^b	16	28,57 ^b
b-Yılda 1	42	20,90	22	32,35	22	32,29
c-İki yılda 1	34	16,92	4	5,88	5	8,93
d-Üç yılda 1	8	3,98	3	4,42	1	1,79
e-Nadir	88	43,78 ^a	18	26,47 ^b	12	21,43 ^b
3-Klinisyen olarak en çok hangi büyüklükte sığır işletmelerine hizmet veriyorsunuz?	202	Özel	67	Özel	39	Çiftlik
		Klinik		Klinik		
		%		+ Çiftlik		
				%		
a-<5	17	8,42	1	1,49	4	10,26
b-6-10	34	16,83	11	16,42	3	7,69
c-11-30	83	41,09	15	22,38	4	10,26
d-30-100	49	24,25	22	32,84	2	5,12
e-100-300	19	9,41	18	26,87	26	66,67
4-Hastalıkların tanısında en çok destek aldığımız aşağıdakilerden hangisidir?	201	Özel	68	Özel	56	Çiftlik
		Klinik		Klinik		
		%		+ Çiftlik		
				%		
a-Hızlı tanı test kitleri	57	28,36	19	27,94	11	19,64
b-Laboratuvar tanısı	9	4,48	4	5,88	4	7,14
c-Hızlı tanı test kitleri + laboratuvar tanısı	31	15,42 ^a	27	39,71 ^b	31	55,36 ^b
d-Pek kullanmıyorum	87	43,28	17	25,00	8	14,29
e-Hiçbiri	17	8,46	1	1,47	2	3,57
5-Gebelik muayenesinde sığırlarda ultrason kullanma sıklığınız nedir?	201	Özel	68	Özel	56	Çiftlik
		Klinik		Klinik		
		%		+ Çiftlik		
				%		
a-Sık	88	43,78 ^a	43	63,24 ^b	47	83,93 ^b
b-Arasıra	21	10,45	7	10,29	5	8,93
c-Seyrek	20	9,95	8	11,76	2	3,56
d-Sadece koyun-keçide	1	0,50	1	1,47	1	1,79
e-Hiç	71	35,32	9	13,24	1	1,79

6-Sığır kliniğinde/sağlığında en sık karşılaştığınız problem hangisidir?	n	Özel	n	Özel	n	Çiftlik
	192	Klinik	63	Klinik	54	
		%		+ Çiftlik		
				%		
a-Buzağı hastalıkları	62	30,9	14	19,6	11	20,4
b-Mastitis ve meme sağlığı	19	9,4	5	21,4	12	22,22
c-İnfertilite-abort	23	11,98 ^a	14	3,8 ^b	2	3,70 ^b
d-Besleme ve metabolizma	55	27,4	27	41,10	23	42,56
e-Enfeksiyon hastalıklar	33	16,4 ^a	3	5,4 ^b	3	5,56 ^b
f-Ayak hastalıkları		0,5		5,4	3	5,56
g-(Diğer).....		4,0		3,3		-
7-Çiftliklerde kendinizi zayıf hissettiğiniz alan hangisidir?		Özel	65	Özel	56	Çiftlik
		Klinik		Klinik		
		%		+ Çiftlik		
				%		
a-Hekimlik uygulamaları		-	1	1,53	3	5,36
b-Şirurjikal operasyonlar		-	13	20,00	11	19,64
c-Hayvan besleme		-	33	50,77	34	60,71
d-Sürü yönetimi		-	12	18,46 ^d	2	3,57 ^e
e-Diğer.....		-	6	9,24	6	10,72
8-Çiftliklerde veteriner hekimlik hizmetleri dışında çiftliğin karlılığını etkileyen faktörlerden hangisi en önemlidir?		Özel	67	Özel	56	Çiftlik
		Klinik		Klinik		
		%		+ Çiftlik		
				%		
a-Patronun veya yöneticinin müdahaleleri		-	24	35,82	11	19,64
b-İşçilerin eğitim düzeyi		-	9	13,43	15	26,79
c-İşçi vb çalışanların yönetilememesi		-	20	29,85	16	28,57
d-İşçi vb. personelin sık değişmesi		-	11	16,42	10	17,86
e-İşçi vb. personelin sayısı olarak yetersiz olması		-	3	4,48	4	7,14

Her bir satırdaki farklı harf taşıyan değerler arasındaki fark önemlidir (^{a,b,c} p<0.001), (^{d,e} p<0.05).

Tablo 5: Yaş grupları arasında farklılık gösteren soruların değerlendirilmesi

1-Ruminant sağlığı alanındaki hizmet şekliniz?	n	<30 yaş	n	31-40	n	41-50	n	> 50
	82	%	121	yaş	72	yaş	49	yaş
				%		%		%
a-Özel klinik	55	67,07	68	56,20	43	59,72	36	73,47
b-Çiftlik veteriner hekimi	18	21,95 ^a	26	21,49 ^b	10	13,89 ^c	1	2,04 ^d
c-%75 Özel klinik+ %25 Çiftliklere dışarıdan hizmet	6	7,32	16	13,22	14	19,44	7	14,29
d-%50 Özel klinik+ %50 Çiftliklere dışarıdan hizmet	2	2,44	5	4,13	3	4,17		-
e-%25 Özel klinik+ %75 Çiftliklere dışarıdan hizmet	1	1,22	6	4,96	2	2,78	5	10,20
2-Mesleki eğitim-kongre vb katılım sıklığınız nedir?	80	<30 yaş	122	31-40	73	41-50	49	> 50
		%		yaş		yaş		yaş
				%		%		%
a-Yılda 2 ve üzeri	11	13,58	29	23,77	13	17,81	13	26,53
b-Yılda 1	22	27,16	31	25,41	21	28,77	12	24,49
c-İki yılda 1	7	8,64	19	15,57	10	13,70	7	14,29
d-Üç yılda 1	3	3,70	3	2,46	6	8,21	2	-
e-Nadir	38	46,92	40	32,79	23	31,51	17	34,69
3-Sığırlarda gebelik teşhisinde ultrason kullanma sıklığınız nedir?	81	<30 yaş	122	31-40	73	41-50	49	> 50
		%		yaş		yaş		yaş
				%		%		%
a-Sık	53	65,43 ^a	79	64,75 ^b	34	46,58 ^c	12	24,49 ^d
b-Arasıra	7	8,64	11	9,02	8	10,96	7	14,29
c-Seyrek	8	9,88	7	5,74	11	15,07	4	8,16
d-Sadece koyun-keçide	-	-	2	1,64	1	1,37	-	-
e-Hiç	13	16,05	23	18,85	19	26,02	26	53,06

Her bir satırdaki farklı harf (a, b, c, d) taşıyan değerler arasındaki fark önemlidir (p<0.05).

Tablo 6: Bölgeler arasında farklılık gösteren soruların değerlendirilmesi

1-Ruminant sağlığı alanındaki hizmet şekliniz?	n	Batı	n	Orta	n	Doğu
	135	Anadolu	114	Anadolu	75	Anadolu
		%		%		%
a-Özel klinik	72	53,33	68	59,65	62	82,67
b-Çiftlik veteriner hekimi	34	25,19	16	14,04	5	6,67
c-%75 Özel klinik+ %25 Çiftliklere dışarıdan hizmet	19	4,44	20	6,14	4	5,33
d-%50 Özel klinik+ %50 Çiftliklere dışarıdan hizmet	4	2,96	3	2,63	3	4,00
e-%25 Özel klinik+ %75 Çiftliklere dışarıdan hizmet	6	14,07	7	17,54	1	1,33
2-Mesleğe yeni başladığımızda en zorlandığımız alan aşağıdakilerden hangisidir?	118	Batı	100	Orta	70	Doğu
		Anadolu		Anadolu		Anadolu
		%		%		%
a-İç hastalıkları	13	10,40 ^a	23	21,90 ^b	17	24,29 ^c
b-Şirurjikal operasyonlar	47	41,60	28	26,67	24	34,29
c-Doğum ve jinekoloji	6	4,80 ^a	9	8,57 ^b	14	20,00 ^c
d-Hayvan besleme	52	37,60	40	38,10	15	21,43
e-Diğer.....		5,60	5	4,76		-
3-Sığır kliniğinde/sağlığında en sık karşılaştığımız problem hangisidir?	130	Batı	108	Orta	73	Doğu
		Anadolu		Anadolu		Anadolu
		%		%		%
a-Buzağı hastalıkları	29	22,31	32	29,63	26	35,62
b-Mastitis ve meme sağlığı	22	16,92	7	6,48	7	9,59
c-Infertilite-abort	25	19,23 ^a	10	9,26 ^b	4	5,48 ^c
d-Besleme ve metabolizma	48	36,92	34	31,48	23	31,51
e- Enfeksiyon hastalıklar	6	4,62 ^a	20	18,52 ^b	13	17,81 ^c
f-Ayak hastalıkları		-	5	4,63		-
g-(Diğer).....		-		-		-
4-Koyun-keçi sağlığında en çok karşılaştığımız problemler nelerdir?	127	Batı	107	Orta	72	Doğu
		Anadolu		Anadolu		Anadolu
		%		%		%
a-Kuzu-oğlak ölümleri	74	58,27	60	56,07	26	36,11
b-Abortlar	21	16,54	19	17,76	28	38,89
c-Paraziter hastalıklar	12	9,45	15	12,15	11	15,28
d-Enfeksiyon hastalıklar	20	15,75	13	14,02	7	9,72
e-Diğer.....		-		-		-

Her bir satırdaki farklı harf (a,b, c,) taşıyan değerler arasındaki fark önemlidir(p<0.001).

Tartışma ve Sonuç

Tablo 1'de görüldüğü gibi ruminant sağlığı alanında çalışan veteriner hekimlerin ailelerinin en büyük oranını (%37,27) tarım ve hayvancılık alanında çalışanlar oluşturmuştur. Nitekim ankete katılanların %31,03'ü veteriner hekimliği seçerken hayvanlarla ilgilenmeyi sevdiği için bu mesleği seçtiğini belirtmişlerdir. Ankete katılanların %81,60'ı veteriner hekimliği isteyerek seçmiştir. VİSAD tarafından 2005 yılında yapılan çalışmada benzer soruya ruminant alanında çalışan veteriner hekimlerin %70'i isteyerek seçim cevabını vermiştir¹. Bu artış son yıllardaki birçok alana göre, veteriner hekimlik alanında işsizliğin daha düşük olması ve kendi kliniklerini açma olanağının bulunmasından kaynaklanabilir. Nitekim kendi kliniğini açma planı olanlar %76,16 iken, %62,35'inin bu hedefine ulaşarak özel klinik sahibi oldukları görülmektedir. Veteriner hekimlerin %54,32'sinin 6 aydan ve %72,84'ünün bir yıldan daha kısa sürede bu alanda kalıcı işe başlamış olmaları veteriner hekimliği isteyerek seçmedeki artış nedenini desteklemektedir. Bununla birlikte veteriner hekimlerin %31,39'unun mezun olduklarındaki beklentilerinin karşılanmadığı görülmektedir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi ankete katılan ruminant hekimlerinin %24,23'ünün yalnızca sığır, %51,84'ünün ¾ oranında sığır, %16,87'sinin yarısı sığır, yarısı koyun-keçi sağlığı ve %6,75'inin ¾ oranında koyun-keçi sağlığı alanında çalıştığı görülmektedir. Bu durum ülkemizde ruminant hekimliğinde başlıca uğraş alanının sığırlar olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. 2005 yılında ruminant hekimlerinin yalnız %15'nin koyun-keçi sağlığı ile ilgilendiği görülmektedir¹. Bu durum daha önceki yıllarda veteriner hekimlerin koyun-keçi sağlığı ile yeteri kadar ilgilenmediği, son yıllarda aşırı sayıda artan veteriner hekimlerin istihdam açısından koyun-keçi sağlığına da ilgi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Sığırcılık alanında çalışan hekimlerin %24,23'ünün tamamen ve %51,84'ünün büyük çoğunlukla süt sığırcılığı ile ilgilendiğini göstermektedir. Bu durum ülkemizde süt sığırcılığının yaygın olduğunu ve bu işletmelerin veteriner hekimlere daha çok gereksinimi bulunduğunu ve besi işletmelerinin az sayıda olduğunu ortaya koymaktadır. Ankete katılan veteriner hekimlerin en çok 11-30 baş sığırcılık işletmelerine hizmet verdiği, ancak %7,14'ünün 5 sığırdan daha az küçük aile işletmeleri ile ilgilendiği görülmektedir. Bu durum küçük aile işletmelerinin sayısının hızla azaldığını desteklemektedir. Nitekim TÜİK Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2016 verilerine göre 1-4 baş sığır bulunan işletme oranı %44,53 ve 5-9 baş sığır bulunan işletme oranı %22,16 olarak belirtilmiştir¹⁸. Veteriner hekimlerin %62,35'inin özel klinik olarak ve %13,27'sinin ise %75 özel klinik ile birlikte %25 çiftliklere hizmet verdiği belirtilmiş-

tir. Özel klinik oranı Batı Anadolu'da %53,33, Orta Anadolu'da %59,65 iken, Doğu Anadolu'da %82,67 olarak farklılık göstermiştir. Bu durum Batı ve Orta Anadolu Bölgelerinde çiftliklerin daha yaygın, Doğu Anadolu ise küçük aile işletmelerinin daha fazla olduğuna işaret etmektedir. Tablo 3'de görüldüğü gibi ruminant alanında çalışan veteriner hekimler at, deve ve manda sağlığı ile çok düşük oranlarda ilgilenmelerine rağmen, %27'sinin klinik hizmetlerinde %25 ve daha fazla oranda kedi ve köpeklerle ilgilendiği ve hatta çok büyük çoğunluğunun (%76,33) %10 ve üzeri kedi ve köpek sağlığına hizmet verdiği dikkati çekmektedir. Bu durum büyükşehirler dışında klinik hizmeti veren özellikle yeni mezun meslektaşlarımızın kedi ve köpek sağlığına ilgi duyduklarını göstermektedir.

Yine Tablo 2'de görüldüğü gibi, "Veteriner hekimlerin küçük aile sığır işletmelerinde daha çok hangi alanda hizmet vermesini isterdiniz?" sorusu, en çok yetiştiriciyi bilinçlendirme (%42,64) ve klinik uygulamalar (%20,25) olarak cevaplanmıştır. Aynı soru orta-büyük sığır işletmeleri için sorulduğunda ise en çok aşılama-biyogüvenlik (%30,56), danışmanlık (%20,37), hayvan besleme-yetiştirme (%17,59) ve verimlilik-karlılık (%17,59) olarak belirtilmiştir. Küçük aile işletmelerinde yetiştiricinin bilinçlendirilmesi geçmişte olduğu gibi¹³ hala günümüzde önemini devam ettirmektedir. Orta-büyük işletmelerde ise aşılama-biyogüvenliğin en başta belirtilmesi özellikle orta büyüklükteki işletmelerde bu konunun hala önemli olmasıyla açıklanabilir. "Veteriner hekimlerin koyun-keçi işletmelerinde daha çok hangi alanlarda hizmet vermesini isterdiniz?" sorusu en yüksek oranda aşılama-biyogüvenlik (%51,69) ve yetiştiriciyi bilinçlendirme (%25,85) olarak cevaplandırılmıştır. Aşılama-biyogüvenlik sorusuna en yüksek cevabın olması, bu hayvan türlerinde karşılaşılan en yaygın problemin kuzu-oğlak ölümleri, abortlar ve enfeksiyon hastalıklar olarak belirtilmesiyle örtüşmektedir. Koyun-keçi alanında yetiştiricinin bilinçlendirilmesi her zamanki güncelliğini devam ettirmektedir¹⁶.

Ruminant sağlığı alanında çalışan veteriner hekimlerin mesleğe ilk başladıklarında en zorlandıkları alan şırıjikal operasyonlar (%32,50) ve hayvan besleme (%31,88) olarak bildirilmiştir. Çiftliklerde çalışan hekimlerde hayvan besleme alanında zorlanmanın daha yüksek (%60,71) olduğu dikkati çekmiştir. Bununla birlikte Doğu Bölgesindeki hekimlerin iç hastalıkları (%24,29) ve doğum ve jinekoloji (%20,00) alanlarında diğer bölgelere göre daha fazla zorlandıkları ($p<0,001$) görülmüştür. Tablo 1'de görüldüğü gibi bu alana yönelik uygulamaların yeterince yapılmadığı (%70,59) ortaya çıkmıştır. Diğer yandan Yüksek ve arkadaşları¹³ Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki

yaptıkları çalışmada, veteriner hekimlerin fakültede almış oldukları derslerden sahada uygulamaya yönelik en fazla iç hastalıkları (%69,0), cerrahi (%65,2) ile doğum ve jinekoloji (%65,2) alanlarından yararlandıklarını belirtmişlerdir. Meslek içi eğitim, kongre vb. etkinliklere veteriner hekimlerin %36,31'inin nadir katıldığı, hatta %65,02'sinin yeni literatür ve kaynakları takip etmekten uzak olduğu görülmektedir. Daha önce de yapılmış bir çalışmada veteriner hekimlerin meslek ile ilgili bilimsel gelişmeleri (%69,0) takip etmediğine yönelik tespitler bulunmaktadır¹³. Meslek içi eğitim ile kendilerini geliştirmeleri konusunun, anket sonuçlarında ilk sırayı (%30,67) aldığı gözlenmektedir (Tablo 2).

Meslek içi eğitim-kongre vb. etkinliklere yılda bir kez katılımın bütün yaş gruplarında birbirine yakın olduğu ortaya çıkarken; çiftlik hekimlerinin özel klinik hekimlerine göre yılda iki ve üzeri katılımının daha yüksek olduğu belirtilmiştir ($p<0,001$). Hastalıkların tanısında gerekli olgularda pH kağıdı, idrar stripi, keton testi vb. testlerini bütün veteriner hekimler %25,93 oranında sık kullandığını belirtmiştir. Bu durum belirtilen tanı malzemelerinin klinisyenler tarafından maliyet getirmesi nedeni ile kullanımlarının kısıtlandığını göstermektedir. Hastalıkların tanısında hekimlerin %34,46'sının hızlı tanı test kitleri ve laboratuvar tanımlarını pek kullanmadığı, ancak çiftlik hekimlerinin (%55,36) özel klinik hekimlerine (%15,42) göre yüksek oranda hızlı tanı test kitleri ve laboratuvar tanısından destek aldıkları görülmektedir ($p<0,001$). Diğer yandan 2005 yılında mesleği uygularken modern tanı araç ve gereçlerinden ruminant alanında yararlanma oranının %10,5 olduğu¹ dikkate alınır, son yıllarda bu konudaki kullanım oranının artması mesleğimiz açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Tablo 2'de gözlemlendiği gibi, veteriner hekimler kendilerini geliştirme bakımından ikinci sırada laboratuvardan yararlanma (%26,69) konusunu belirtmişlerdir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi veteriner hekimlerin sığırlarda gebelik teşhisinde %54,77'sinin ultrasonu sık kullandığı, %24,92'sinin ise hiç kullanmadığı gözlenmektedir. Gebelik muayenesinde ultrasonun sık kullanımının 30 yaş altı ve 31-40 yaş arasında oldukça yüksek olduğu, 50 yaş üzerinde ise anlamlı olarak düşük (%24,49) olduğu ($p=0,030$) ve bu yaş grubunda %53,06'sının hiç kullanmadığı dikkati çekmektedir. Bu durum teknolojik yeniliklere genç meslektaşlarımızın daha ilgili olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde ultrasonu özel klinik hekimlerinin %43,78'inin sık kullandığı, çiftlik hekimlerinde bu oranın %83,93 olduğu gözlenmektedir ($p<0,001$). Bu durum Tablo 5'de görüldüğü gibi çiftliklerde daha çok 40 yaş altı veteriner hekimle-

rin çalışması ($p=0,037$) ve çiftlik şartlarında yüksek gebelik oranının hedeflenmesi ile açıklanabilir. Hastalıkların tanısında abdominal ultrason kullanımının ise çok düşük olduğu dikkati çekmektedir.

Sığırlarda en sık karşılaşılan problem besleme ve metabolizma hastalıkları (%32,31) olmuş ve bunu %26,77 oranıyla buzağı hastalıkları izlemiştir. Hastalıklar yönünden bölgeler arası değerlendirme yapıldığında, Batı Anadolu'da infertilite-abort problemlerinin diğer bölgelere göre daha yüksek, enfeksiyon hastalıklarının ise daha düşük oranda görüldüğü dikkati çekmiştir ($p<0,001$). Bu durum Batı bölgelerinde enfeksiyon hastalıklarının özellikle çiftliklerde daha kontrol edilebilir duruma gelmesi ($p<0,001$), infertilite-abort oranının yüksekliğinin ise yüksek verimli ineklerin ve abortusa neden olan hastalıkların entansif işletmeler dışında da ($p<0,001$) daha fazla olmasından kaynaklanabilir.

Ülkemizde önemli problem olduğu yıllardır dile getirilen buzağı ölümleri¹⁶, bu çalışmada buzağı problemlerinin en sık karşılaşılan ikinci sıradaki problem olmasıyla bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bir aylık buzağılarda ölüm oranı hakkındaki görüşleri en yüksek olarak sırasıyla %6-10 (%32,10), %11-15 (%24,69) ve $\leq$ %5 (%23,46) olmuştur. Bu sonuçlara göre veteriner hekimlerin %55,56'sına göre bir aylık buzağılardaki ölüm oranı tahmininin %10'unun altında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak veteriner hekimlerin %68,21'i kendi baktıkları hasta ve çiftliklerdeki ölüm oranını subjektif olarak $\leq$ %5'in altında olduğunu belirtmişlerdir. İlk 6 aylık dönemdeki buzağılarda ölüm oranının en çok (veteriner hekimlerin %37,04'ü) %3-5 ve en az (veteriner hekimlerin %9,26'sı) %15'den fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bu da neonatal döneme göre büyük buzağılarda ölüm oranının daha düşük olması ile birlikte, ortaya çıkan sonuçlar bilinen verilere² göre daha yüksek olarak belirtilmiştir. Bu dönemde buzağılardaki en önemli ve yaygın ölüm nedeni buzağuların solunum sistemi problemlerinden kaynaklanmakta olup, ülkemizde solunum sistemi problemlerinin yüksek olması ile açıklanabilir^{2, 19, 20}.

Koyun-keçi sağlığında en çok karşılaşılan problemlerin yaklaşık yarısını kuzu-oğlak ölümleri (%51,12) oluşturmuştur. Bunu sırasıyla abortlar (%21,73), enfeksiyon hastalıklar (%13,42) ve (%11,50) paraziter hastalıkların izlediği belirtilmiştir. Tablo 2'de görüldüğü gibi kuzu-oğlak ölümlerinin buzağı ölümlerine göre çok daha yüksek (veteriner hekimlerin %59,87'si %6-15 oranında belirtmiş) olduğu bildirilmiştir. Koyun ve keçi sağlığında kuzu-oğlak ölümlerinin açık ara ilk sırada bulunması, konunun günümüzde de yaygın ve önemli olduğunu vurgulamaktadır¹⁶. Kuzu-oğlaklardaki ölüm oranının buzağılara göre daha yük-

sek olması, kuzu oğlakların daha yoğun bir arada barındırılması ve barındırma şartlarının kötü olmasından dolayı morbiditenin ve dolayısıyla ölüm oranının yükselmesiyle açıklanabilir²¹.

Çalışmanın sonuçlarında öne çıkan verilerde, Türkiye'de ruminant alanında çalışan veteriner hekimlerin önceki yıllara göre koyun-keçi sağlığı alanında artış olmasına rağmen büyük çoğunluğunun (%76,07) sığır sağlığı alanında çalıştığı ve en çok 11-30 baş sığırcılık işletmelerine hizmet verdiği görülmektedir. Mesleğe yeni başlayan veteriner hekimlerin en çok şirurjikal operasyonlar ve özellikle çiftliklerde hayvan besleme alanında zorlandıkları ortaya çıkmıştır. Meslek içi eğitim-kongre vb. etkinliklere katılımın, tanı kitleri kullanımı ve laboratuvarlardan yararlanmanın çiftlikte çalışan hekimlere göre özel klinikte çalışanlarda düşük oranda olduğu dikkat çekmiştir. Buna rağmen ultrason kullanımının gençlerde daha yüksek olması yeni kuşakların teknolojik aletlerden yararlanma isteğinin yüksek olduğunu desteklemektedir.

Sığırlarda en çok karşılaşılan problemleri besleme ve metabolizma hastalıkları ile buzağı hastalıklarının oluşturduğu; koyun ve keçi sağlığında ise kuzu ve oğlak ölümlerinin açık ara en önemli sorun olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak veteriner fakültelerinin eğitimlerinde el becerisine dayalı klinik uygulamalara ve ruminantların beslenmesi konularına önem verilmesi gerekmektedir. Meslektaşların mesleki eğitim ve yeni kaynakları takip etmelerinin önemli olduğu ve yeni teknolojilerden yararlanmanın artırılmasına gereksinim bulunmaktadır. Öne çıkan hastalıkların önlenmesi için daha fazla koruyucu hekimlik ve sağlık hizmetlerine önem verilmesi gerektiği önerilebilir.

Kaynaklar

1. Anonim: AB Uyum Sürecinde Veteriner Hekimlik ve Hayvan Sağlığı Ürünleri. VİSAD Raporu, 2005.
2. Batmaz H. Sığırlarda Sürü Sağlığı ve Yönetimi. Genişletilmiş 2. Baskı. Ankara: Ankara Nobel Tıp Kitapevi; 2021.
3. Anonim: 1. Türk Veteriner Hekimler Kurultayı Ön Rapor. Türk Veteriner Hekimler Birliği, Ankara: 1998.
4. Anonim: 2. Türk Veteriner Hekimler Kurultayı Komisyon Raporları. Türk Veteriner Hekimler Birliği, Ankara: 2002.
5. Anonim: 3. Türk Veteriner Hekimler Kurultayı Sonuç Raporu. Türk Veteriner Hekimler Birliği, Ankara: 2010.
6. Anonim: 4. Türk Veteriner Hekimler Kurultayı Sonuç Raporu. Türk Veteriner Hekimler Birliği, Antalya: 2018.
7. Özen A, Doğan Ö, Başağaç Gül RT, Özkul T, Yüksel E. Türkiye'de veteriner hekimliği üzerine araştırmalar: I. Veteriner hekimliği eğitim-öğretimi. Kafkas Univ Vet Fak Derg. 2012;18(4):605-611.
8. Özen A, Doğan Ö, Başağaç Gül RT, Özkul T, Yüksel E. Türkiye'de veteriner hekimliği üzerine araştırmalar: II. Veteriner hekim olma kararını etkileyen faktörler ve bunların gelecek algısı üzerine etkileri. Kafkas Univ Vet Fak Derg. 2012;18(5):731-737.
9. Batmaz H, Bayram N, Kennerman E, Şen, A. Modern hayvan hastanesinin hasta profiline, eğitime ve hasta sahiplerinin memnuniyetine etkisi. Uludağ Univ J Fac Vet Med. 2014;31:1-6.
10. Çevrimli MB, Mat B, Günlü A, Tekindal MA, Günlü Z. Hayvan hastanelerinde acil, veteriner klinik hizmetleri ve hasta sahibi memnuniyet kriterleri ölçekleri: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Ankara Univ Vet Fak Derg. 2019;66:247-254.
11. Özen A, Doğan Ö, Başağaç Gül RT, Özkul T, Yüksel E. Türkiye'de veteriner hekimliği üzerine araştırmalar:III. İş fırsatları ve sektörel yönelimlere ilişkin görüş ve beklentiler. Kafkas Univ Vet Fak Derg. 2012;18(6):907-911.
12. Aslım G, Yaşar A. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nda görev yapan veteriner hekimlerin kamuda çalışma hayatı üzerine bazı değerlendirmeleri. Türkiye Biyoetik Dergisi. 2016;3:26-35.
13. Özen A, Yüksel E, Özen R, Atıl, E, Yaşar A, Yerlikaya H. A study on life satisfaction of turkish veterinary practitioners. FÜ Sağlık Bilimleri Derg. 2007;21;5-10.
14. Yüksek N., Altuğ N., Özkan C., Küçük, M. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde çalışan serbest veteriner hekimlerin mesleki değerlendirmeleri: bir anket çalışması. YYÜ Veteriner Fakültesi Dergisi. 2008;(2):57-59.
15. Kızıltepe A. Türkiye'de klinik veteriner hekimliği uygulamalarında karşılaşılan deontolojik-etik sorunlar üzerine bir araştırma. Ankara Univ Vet Fak Derg. 2011;58:239-245.
16. Anonim: Ülkemiz Hayvancılığında Başlıca Sorunlar ve Öneriler. Çiftlik Hayvanları Hekimliği Derneği Raporu, Bursa: 2021.
17. <https://www.tarimorman.gov.tr/Konu/1122/Ruhsatli-Ozel-Klinikler-Listesi%E2%80%8B>. Klinik Listeleri. Erişim tarihi, 10.03.2022.
18. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tarimsal--Isletme-Yapi-Arastirmasi-2016-24869>. Erişim tarihi 14.03.2023.

19. Güneş V. Buzağı solunum sistemi hastalıkları. Lalahan Hay. Araşt. Enst. Derg. 2018;58(Özel Sayı):35-40.
20. Aydın Ö. Sığırların solunum sistemi hastalığı kompleksi. MSU Fen Bil. Derg. 2021; 9(2):871-878.
21. Batmaz H. Koyun ve Keçilerin İç Hastalıkları. Genişletilmiş 2. Baskı. Ankara: Ankara Nobel Tıp Kitapevi; 2019.